

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.12, april 2018

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Else Riisager

Tilsyn ved dr.phil. Flemming Lundgreen-Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktcommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2023

Indledning til

“Svanelilles Vise”

og

“Efter-Klang [til Svanelilles Vise]”

ved Vibeke A. Pedersen

Indhold

- 1 Forlæg og inspiration
- 2 Grundtvigs gendigtning
 - 2.1 Historie eller poesi?
- 3 Efterklangen
 - 3.1 Svanebilledet
 - 3.2 Stemning og bevidsthed
- 4 Anvendt litteratur
 - 4.1 Trykt
 - 4.2 Utrykt

1 Forlæg og inspiration

Den folkevise, der ligger til grund for Grundtvigs gendigtning, kendes kun i én ældre opskrift, nemlig fra Peder Syvs såkaldte *200-visebog* (1695), hvilket Grundtvig vedkender sig i underrubrikken: “Af Kæmpevise-Bogen No. 22 4de Part”. At visen står i fjerde part indikerer, at den ikke var med i Anders Sørensen Vedels *Hundredvisebog* fra 1591, der kun indeholder de tre første parter. Fjerde del af Syvs udgave rummer således udelukkende viser, Syv har optrykt fra andre kilder end Vedel. Syvs vise har nummer 287 i standardudgaven *Danmarks gamle Folkeviser* (DgF).

Der kendes ikke nogen historisk baggrund for denne kombinerede forførelses- og hævnvise, der da også i DgF er anbragt blandt ridderviserne.

Grundtvig lod gendigtningen og den tilhørende efterklang trykke i *Danne-Virke*, bind 2, der udkom den 27. maj 1817.

2 Grundtvigs gendigtning

Såvel forlægget som Grundtvigs gendigtning handler om den unge pige Svanelille, der bliver forført og gravid, og som dør kort tid efter, at hun har født tvillingsønner. De vokser dog op og får kendskab til deres ophav. Da de er gamle nok, konfronterer de faderen, kongen af Sverige, hos hvem deres højgravide mor havde søgt tilflugt, med hans hårdhed. Han tilbyder dem det halve kongerige, men de slår ham ihjel, hvorefter de må leve som fredløse. Den hr. Karl, der i begyndelsen af visen havde udvist en nidkær, men i kraft af ordet 'binde' flertydig interesse for Svanelille, forsvinder ud af visen uden at efterlade sig andet spor end Svanelilles flugt.

Ud fra forlæggets 32 strofer når Grundtvig i sin gendigtning op på 36. Forøgelsen består blandt andet i en uddybelse af fødselssituationen ved hjælp af traditionelle folkeviseformler og et ordforråd, der også kendes fra andre viser. Derudover gør han navnene på de nyfødte tvillingdrengene til en slags gådegætning (strofe 22). Hertil kommer, at han ændrer omkvædet fra "For hun haver snakket med svenden udaf Sverrig" til "Men Svensken har Svanelil daaret". Hermed øger han skylden hos forføreren, idet 'daaret' betoner forførelsen stærkere end det neutrale 'snakket'. Den tilsyneladende uoverensstemmelse mellem det oprindelig omkvæds "svend" og forførerens høje sociale status bliver således også udjævnet. Omkvædets 'Svensken' kan både være en svensker i al almindelighed og selve den svenske konge. Derudover henlægger Grundtvig en del af begivenhederne fra Lunde Marke til selve Lund, som var dansk indtil midten af 1600-tallet.

Grundtvigs gendigtning kan kaldes en kunstballade. Forlæggets uprætentiøse rimstilling abcb er erstattet af krydsrim, abab, og den fri udfyldning af trykssvage stavelser i Syvs version er ændret til regelmæssige trefodsjamber med skiftevis kvindelig og mandlig udgang.

2.1 Historie eller poesi?

Visen har en så spinkel tilknytning til historiske begivenheder, at hverken sønnen Svend Grundtvig (i sit arbejde med visen, trykt i DgF bind 5,2, 1890, s. 12 f.) eller Grundtvig senior prøver at udrede dem — til trods for, at der optræder en svensk kong Erik. I Syvs efterskrift, "Antegnelser", erkender han, at heller ikke han kan henføre kong Erik til en bestemt historisk person (Syv 1695, del 4, vise 22, antegnelsen ikke genoptrykt i DgF). Dette har Grundtvig formentlig vidst, idet han havde et eksemplar af netop Syvs bog (opført i Bogfortegnelsen fra 1839 som nummer 2.452, men Grundtvig har efter al sandsynlighed haft den siden 1810'erne, hvor han gendigter flere viser herfra). Det, der for Grundtvig var ungdommens folkeviseudgave, Bertel Christian Sandvigs og Rasmus Nyerups *Levninger af Middel-Alderens Digtekunst*, bringer ikke visen (Sandvig & Nyerup 1780-1784; også opført i Bogfortegnelsen fra 1839). Den svenske udgiver Arvid August Afzelius har gættet på, at "kong Erik" kunne være Erik Læspe (*Swenska Folkets Sago-Häfder, eller Fäderneslandets Historia*,

sådan hon lefwat och till en del ännu lefwer i Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken. Till läsning för folket, bind 4, 1851, s. 30 og 209 (2. udg.); [1. udg. 1839]). Grundtvig kan i 1817 ikke have kendt svenskeren Afzelius' folkeviseudgave.

Flemming Lundgreen-Nielsen antyder, at ligesom Svanelilles sønner er 16 år, da de hævner deres far, er det ved udgivelsen 1817 16 år siden, englænderne sejlede bort med flåden, så måske tiden var inde til revanche (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 732).

3 Efterklangen

Det er først i efterklangsvisen, at Grundtvig træder frem som egentlig selvstændig digter. Det gør han ved at bringe emnet og stemningen fra folkevise over i en helt anden sfære, der både refererer bagud til den hedenske tid (med Saga), til tilblivelsestiden (ubestemt kristen middelalder) og fremad til samtidens fejring af reformationsjubilæet, der netop fandt sted i 1817. Metrisk forlader Grundtvig visens regelmæssige opbygning og benytter i stedet stikiske, rimende afsnit af varieret længde. Også verslinjernes længde varierer på ægte romantisk vis, idet tofodstrokæer, der ofte er påkaldende eller stemningsbærende, veksler med berettende eller spørgende firefodstrokæer.

Efterklangsgenren er en navnlig grundtvigsk digtgenre, hvor "efterklangen er en nutidig begivenhed, der står i kontakt med fortiden" (Holm 2001, s. 71). Anders Holm lægger i sin fortolkning af efterklange vægt på det, han med Toldberg kalder spejlperspektivet, dvs., at historien afspejler det himmelske (Holm 2001, s. 64). En lidt anden synsvinkel på fænomenet finder man hos Poul Behrendt. Han mener, at det i efterklangsdigtene for Grundtvig gjaldt om:

at fordybe sig såvel i tekstens bogstaver, som i de legemligt virkelige begivenheder den skildrer, og gennem en sådan koncentreret fordybelse i en fortidig billedrække at vente tålmodigt, indtil en klang begyndte at rejse sig og sagnet langsomt oplystes til et syn, der gjaldt en nærmere eller fjernere fremtid (Behrendt 1974, s. 160).

I denne efterklang er det skjalden, der på én gang karakteriserer danskeren og viser spejlingen som løsningen: "Kun i Bølgen kan han skue / Billedet af Himlens Bue" (afsnit 3).

Efterklangen her er opbygget som en tiltale til den ukendte skjald, der i sin tid digtede om Svanelille. Og skjalden svarer digteren Grundtvig, så han får en form for svar på nogle af sine mange spørgsmål. For det første om visens historicitet: "Hvad var hendes Navn paa Jord? / Hvorfor tier Saga stille" (afsnit 2), for det andet om forholdet mellem løgn og sandhed i digtning: "Kunde løiet Sorg vel føie / Ord og Riim saa i din Mund?" (afsnit 2) og for det tredje om poesiens mening (afsnit 5). Og meningen er netop, at i digtningen får et menneske en stemme: "Han dig skiænket har en Stemme, / Han din Klage gav en Klang" (afsnit 5). Og samtidig bliver det lille digt en del af noget større, nemlig hele den danske poesi, der ikke alene toner over sø og land, men "Som skal Himlens Fugle svare, / Som skal Bølgens Suk forklare" (afsnit 5). Hvor det eneste kristne træk i den gamle folkevise var tvillingernes dåb, rummer efterklangen en tydeligere formuleret næsten romantisk kristendom: aftenstunden er

hellig, og poesien skal gå op i en højere enhed med den kristne reformationsfejring (afsnit 5).

Inden da har digteren været inde over nogle af de fire elementer, jord, ild, vand og luft. Hos Grundtvig overføres to af elementerne på nationalitet: Danskeren kan som svanen kun hæve sig i eller på vand; det danske temperament ligger ikke til at flyve højt i luften (afsnit 3). Hos Holm “er luften stedet for den autonome fornuft og det selvforløsende, der ikke er bundet til bølgen (historien)” (Holm 2001, s. 63), mens Poul Behrendt læser elementsymbolikken mere nuanceret: “sådan at historien og erindringen, sjælen og hjertet var knyttet til vandets element, mens kunst og poesi, hoved og fantasi var bundet til luftens” (Behrendt 1974, s. 161).

3.1 Svanebilledet

Svanen som billede har en fremtrædende rolle i efterklngen. Dels spiller det på udtrykket om at synge sin svanesang, der stammer fra sangsvanens skrig, som i gammel tid fejlagtigt blev opfattet som sangen fra en døende svane. Heraf har svanesang siden antikken enten betydet en digters sidste arbejder eller et menneskes sidste gerning inden for et bestemt område. Visen handler om en Svanelille, ligesom danskerne omtales som svaneunger (afsnit 5), der som svanen befinder sig bedst i vandets element (afsnit 3). Grundtvig opererer også med begrebet svanesang, men hos ham i udvidet betydning, kvalificeret som “den store Svane-Sang”, dvs. den sang, som nærmest eskatologisk forener kristendom og historie (afsnit 5).

3.2 Stemning og bevidsthed

Hvis folkevisegendigtningen havde rummet en forsigtig brod mod Sverige, idet visens største skurk var kongen af Sverige, er efterklangsvisen helt rensat for nationalchauvinisme, der nedgør andre lande og deres herskere. Hvad Grundtvig derimod dyrker, er den vemodige stemning, som Svanelille-visen havde sat ham i: “Vemods-Toner! / Sært I klinge” (afsnit 1). Vemodet skyldes dels visens sørgelige handling, dels digterens anstrengelser, idet han prøver at gribe og begribe hele visen. Den gamle vise har lukket sig for ham og hans forsøg på at få en historisk sandhed ud af den. Kun i den gamle skjalds tale til ham findes en form for trøst, der går ud på, at Grundtvig skal fortsætte med anstrengelserne: “Tier, tænker, troer og bier, / Til jeg Spor i Bølgen seer” (afsnit 4).

For digteren Grundtvig gælder det endnu engang om at opnå samme bevidsthedsstade som Saga, der for ham ikke blot er en asynje, men som personificerer den historiske bevidsthed om den nordiske fortid: “Saa jeg kan med Saga svare, / at for vist jeg Navnet ved” (afsnit 4). Først i de afsluttende verslinjer står meningen klar for digteren: Når himlens fugle og havets bølger svarer og forklarer hinanden, afsløres og opklares den historiske linje, der går fra fortidens digtning til samtidens reformationsfejring og med videre perspektiv til den himmelske frelse og fest.

4 Anvendt litteratur

4.1 Trykt

- Afzelius, Arvid August udg. (1851) *Swenska Folkets Sago-Häfder eller Fäderneslandets Historia, sådan hon lefwat och till en del ännu lefwet i Sagnar, Folksånger och andra Minnesmärken, Till Läsning för Folket [...]* *Andra Förbättrade Upplagen*, bind 4. Stockholm [1. udg. 1842].
- Behrendt, Poul (1974) *Viljens former. Augustin – Goethe – Grundtvig*. København.
- Bogfortegnelse 1839, se Grundtvig, Johan (1839) *Fortegnelse over Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Bogsamling* (utrykt).
- DgF, se Grundtvig, Svend (1853-1976) *Danmarks gamle Folkeviser*, bind 1-12. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1815) “Et Blad af Jyllands Rimkrønike” i *Heimdall. Dansk Nyaars-Gave for 1816*, s. 94-187. København.
- Grundtvig, Svend m.fl. udg. (1853-1976) *Danmarks gamle Folkeviser*, bind 1-12. København.
- Holm, Anders (2001) *Historie og efterklang. En studie i N.F.S. Grundtvigs tidsskrift Danne-Virke*. Odense.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*, bind 1-2. København.
- Nyerup, Rasmus [& Bertel Sandvig] udg. (1780-1784) *Levninger af Middel-Alderens Digtekunst*, bind 1-2. København.
- Syv, Peder (1695) *Et Hundrede Udvalde Danske Viser, Om Allehaande merkelige Krigs-Bedriwt og anden selsom Eventyr, Som sig her udi Riget Ved Gamle Kemper, Navnkundige Konger, og ellers fornemme Personer begivet haver, af Arilds Tid til denne nærværende Dag. Forøgede med det Andet Hundrede Viser Om Danske Konger, Kæmper og Andre, Samt hosføiede Antegnelser, Til Lyst og Lærdom*. København.
- Vedel, Anders Sørensen (1591) *It Hundrede vduaalde Danske Viser, Om allehaande Merkelige Krigs Bedriff, oc anden seldsom Euentyr, som sig her vdi Riget, ved Gamle Kemper, Naffnkundige Konger oc ellers forneme Personer begiffuet haffuer, aff arilds tid indtil denne neruærendis Dag*. Ribe.

4.2 Utrykt

- Grundtvig, Johan (1839) *Fortegnelse over Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Bogsamling*. Fasc. 520 i Grundtvig-arkivet, Det Kongelige Bibliotek i København.

